

Slobodan Žmikić

ARMANDO MENEGHELLO DINČIĆ
SPLITSKI VIOLINSKI VIRTUOZ (1873—1925)

*Vlaho Bukovac, Guslač,
Split, Galerija umjetnina*

U red istaknutih hrvatskih majstora violine treba ubrojiti i Armanda Menaghella Dinčića (1873—1925), splitskog virtuozu, čije ime nismo mogli još donedavno naći ni u kojem glazbenom leksikonu. Budući da se sve dosad malo znade o njemu kao umjetniku, a proteklo je već više od šezdeset godina od njegove smrti, potrebno je sjetiti se tog tihog, povučenog a

darovitog umjetnika, koji je iz ljubavi prema Splitu ostao u svom gradu radije nego da putuje Evropom pokazujući svoje majstorstvo violinskog virtuozu. Zato želimo ovdje, prema dosadašnjim rezultatima istraživanja koji su još prilično manjkavi, pokušati prikazati i lik i umjetničku dje-latnost toga guslača naročitog talenta.

U zadnjoj četvrtini prošlog stoljeća uglednom splitskom građaninu Duji Meneghellu rodila je supruga Emilija rođ. Donadini troje djece: Armanda, Virgila i Darinku (Adu). Sva su mu djeca bila nadarena za umjetnost: Armando postade violinist, dirigent i glazbeni pedagog, Virgil akademski slikar, a kćerka Darinka učila je solo-pjevanje i koncertno nastupala. Ona se i udala za umjetnika — prof. Antu Katunarića, akademskog slikara.

Armando Meneghello rodio se dakle u Splitu 5. siječnja 1873. kao prvo dijete u obitelji. Njegova sklonost za glazbu i posebna ljubav za gusle brzo su se otkrile. Počeo je učiti taj instrument s mnogo oduševljenja. Od gusala se teško odvajao. Roditelji su ga kao dvanaestogodišnjeg dječaka dali portretirati s violinom po našem znamenitom slikaru Vlahu Bukovcu. Naime, Bukovac, nakon dolaska iz inozemstva 1884, zadržao se neko vrijeme u Dalmaciji. U Splitu je proveo od studenoga 1884. do konca rujna 1885. Tu je izradio, prema vlastitoj izjavi, oko stotinu portreta uglednih ličnosti, građana i djece.¹⁾ Mladog Armanda u sviranju naslikao je, kako se može zaključiti, godine 1885, a ta je slika poznata pod nazivom »Mladi guslač«. Prema mišljenju stručnjaka, baš taj Meneghellow portret uz još jedan skupni portret izdvaja se svojom vrhunskom kvalitetom i nevjerojatnom kreativnom snagom od svih Bukovčevih portreta naslikanih tada u Splitu.²⁾ Taj se portret nalazi danas u Galeriji umjetnina u Splitu.

S obzirom na Armandov izraziti talent za gusle i njegovo brzo napredovanje u sviranju, uvidjelo se iza nekog vremena da on u ono doba ne može steći više znanja u svom rodnom gradu. Želja obitelji i njenih prijatelja bila je da Armando ide na studij glazbe u Italiju, koja je obilovala muzičkim školama i istaknutim pedagogima. To se i ostvaruje.

Prof. Srećko Karaman, kojemu je Dinčić ponajprije bio učitelj glazbe, a kasnije su oni bili dobri prijatelji, navodi da je Armanda u Italiju uputila splitska Općina.³⁾ Dosad se to nije uspjelo dokazati ispravama, ali se ne može ne vjerovati Karamanu, koji je to priopćio iz vlastitog znanja u drugovanju s Dinčićem. Osim toga i podatak da je Dinčić već kao dvadesetogodišnjak komponirao »Polku Bulat« za glasovir, da bi se splitski gradonačelnik dr Bulat zauzeo za njega da dobije potporu za studij na konzervatoriju, govori u prilog mogućnosti da se Općina pobrinula za njegov studij u inozemstvu.⁴⁾

Armando započinje svoj studij na konzervatoriju u Milanu. Da bi mogao biti tamo u svojoj mladoj dobi, s njime seli njegova obitelj. Međutim, milanska oštija klima nije odgovarala njegovoj majci, a vjerojatno ni nježnom dječaku kakav je on bio. Zbog toga obitelj seli dalje u Pesaro, pa je Armando proveo svoje dvije završne godine studija — 1890/91. i 1891/92. na glazbenoj školi (Liceo musicale) »Gioacchino Rossini«, kasnijem konzervatoriju istog imena. Baš u tom glazbenom zavodu Armando dolazi u ruke odličnom pedagogu prof. Raffaellu Frontaliju (1849—1915). Taj nastavnik, renomirani koncertant koji je ranije sudjelovao u više

koncerata i s Lisztom i Rubinsteinom, oduševljen je Armandovim talentom, pa mu posvećuje posebnu pozornost. Tijekom svog dvogodišnjeg studija u Pesaru Armando javno nastupa na dažkim produkcijama i koncertima čak 11 puta, što je veoma mnogo. Na koncertu od 22. XI. 1891, na kojem su se izvodila dva kvarteta — Beethovenov br. 4 u c-molu i Griegov op. 25 u G- duru — Dinčić svira drugu violinu, ali — sa tri profesora konzervatorija: njegov nastavnik violine Frontali svira prvu violinu, Armando drugu, prof. Aldrovandi violu, a prof. Tignani violončelo. Na drugom koncertu 6. XII. 1891, svega 15 dana kasnije, Dinčić također svira drugu violinu u Mozartovom kvintetu u g-molu sa svoja tri imenovana profesora i još jednim studentom.⁵⁾ Takvu čast javnog nastupanja sa svojim profesorima vjerojatno je rijetko koji student doživio. To ujedno dokazuje njegov naročiti talent i već postignutu visoku razinu vještine sviranja.

Meneghello je odličan student. Završava briljantno svoj studij violine u kolovozu 1892. Na produkciji diplomanta 14. kolovoza prekrasno izvodi »Fantaziju na popularne slavenske teme« Henryja Vieuxtempsa, čime izaziva opće oduševljenje. Čuvši takvo njegovo sviranje, prisutni tadašnji ugledni direktor milanske »Scale« Mascheroni odmah angažira Armanda za prvu violinu kazališnog orkestra i s njime potpisuje ugovor.⁶⁾

Maestro Frontali, oduševljen Armandovim uspjehom, povodom završetka studija piše njegovom ocu o talentu mladića: »Gospodine Meneghello! Dajem Vam na ugodno znanje da je Armand dovršio glazbene nauke sjajnim uspjehom i da će on, na moje veliko zadovoljstvo, postati izvršnim umjetnikom. Publika iščekuje zgodu da ga nagradi, što on s obzirom na svoje umjetničke vrline zaslužuje, a k tome je i plemenit i simpatičan čovjek.«⁷⁾

Armando je tako časno završio svoj glazbeni studij u inozemstvu, s najboljim predviđanjima za sjajnu karijeru koncertista, koju mu je Frontali preporučio i živo želio da joj se posveti.

O njegovom radu u orkestru kazališta »La Scala« u Milanu, na žalost, nemamo bližih podataka. Spomenuli smo činjenicu njegovog angažmana, u koju ne treba sumnjati. Osim toga i list »Agramer Zeitung« u svom broju 266 od 21. XI 1892, koji najavljuje za taj dan Dinčićev koncert u Zagrebu (to je Dinčićeva turneja neposredno po završetku studija), navodi da je on »član kazališta 'La Scala' u Milanu«.

Idući dokaz njegovog rada u orkestru »Scale« bila bi premijera opere »Falstaff« Giuseppea Verdija. Održana je 9. veljače 1893. Tom zgodom je skladatelj opere dao izvođačima svoju fotografiju s vlastoručnim potpisom. Meneghello Dinčić čuvao je brižljivo tu Verdijevu fotografiju. Nakon Armandove smrti njegova supruga darovala je tu sliku prof. Srećku Karamanu, glazbeniku, Armandovom prijatelju.⁸⁾ O toj fotografiji govori se i u članku izašlom u zadarskom »Narodnom listu« broju 71 od 3. rujna 1913, kojim neki Dinčićev prijatelj najavljuje njegovu koncertnu turneju. Dakle, negdje od jeseni 1892. Armando je bio član orkestra milanske »Scale«. To je bio i početkom 1893, ali ne raspoložemo podatkom do kada mu je trajao rad u tom orkestru i u kojem je svojstvu u njemu sudjelovao. Da li je bio jedna od prvih violina u orkestru, da li je bio koncertni majstor — što je malo vjerojatno s obzirom na nepostojanje takvog isku-

stva kod njega, mada ni to nije isključeno (sjetimo se našega Krežme u Bildeovom orkestru), to se nije uspjelo doznati. Takvog podatka nema, niti se do njega može zasad doći.⁹⁾

Već u vrijeme studija, a i kasnije kao član »Scale«, on je u nekoliko navrata boravio u svom Splitu i nastupao u domovini. U studenome 1892, po završenom studiju, održava koncertnu turneju po našim gradovima.

Dobar glas o njemu kao talentiranom guslaču proširio se Italijom još dok je studirao. O njemu su pohvalno pisale talijanske novine i to u Pe saru (»L'Adriatico«, »La Stella Polare«, »La sveglia democratica«), Anconi (»L'Avvenire delle Marche«), Rimu (»Il Popolo Romano«), Milanu (»Il Trovatore«, »La gazzetta musicale«) i u Genovi (»Caffaro« i »Corriere mercantile« uz druge listove).¹⁰⁾

Hrvatski list »Narod«, koji je od 1891. izlazio u Splitu, kao i ostale dalmatinske novine, te zagrebački listovi, prenosili su te vijesti i članke iz talijanskih listova. Oni su naglašavali kako Hrvatima služi na diku što jedan Hrvat stječe toliko priznanja u Italiji.¹¹⁾

Uza sve to i usprkos preporuci svog nastavnika violine da se posveti solističkoj koncertnoj djelatnosti, Armando napušta Italiju i vraća se u Split da živi u svom rodnom gradu. Može se zaključiti da ga je samo ljubav prema Splitu i prema svojim privukla u njegov zavičaj, pa je odustao od svih onih prednosti koje mu je nudila strana zemlja, gdje je već stekao ime vrsnog umjetnika.

Ne znamo točno kad se Dinčić vratio definitivno u Split, da li već 1893. godine ili nešto kasnije. Tu on prima službu u Hrvatskom pjevačkom društvu »Zvonimir«. Navedeno društvo bilo je osnovano 1884. godine, dvije godine nakon prijelaza splitske općine u hrvatske ruke. Značaj tog društva i njegova uloga u razvijanju nacionalne svijesti i širenju glazbene kulture bili su veliki. To društvo otvara 1889. godine i svoju muzičku školu, koja je postepeno prerastala u pravi konzervatorij s velikim brojem polaznika različitih odjela i s vrsnim skladateljima i pedagogima kao nastavničkim osobljem.¹²⁾

Dinčić je također jedan od nastavnika te glazbene škole. Možda je on najprije dobio baš mjesto nastavnika u školi, a tek kasnije položaj dirigenta zbora. Mjesto dirigenta mogao je preuzeti najprije 1. kolovoza 1895, kad ga je napustio glazbenik Vjekoslav Rosenberg Ružić.

Godine 1877. osnovana je u Splitu »Narodna glazba«. Neko je vrijeme Dinčić bio i kapelnik te glazbe.

Zborovođe »Zvonimira« bili su ujedno orguljaši prvostolnice i srednjoškolski nastavnici pjevanja.¹³⁾ Tako i naš Dinčić. On je bio orguljaš stolne crkve od 1899. do 1902. godine.¹⁴⁾

U Splitu se je Dinčić zaljubio u Ivanicu Ganza i 4. listopada 1899. sklopio s njome brak. Tom zgodom u knjizi vjenčanih upisao se kao: »Guslač, orguljaš i kapelnik stolne crkve u Splitu«.¹⁵⁾

Oko 1910. godine Dinčić otvara svoju privatnu glazbenu školu. To je ujedno najstarija privatna muzička škola u Splitu. U njoj su se učili, osim teoretskih predmeta, instrumenti: violina, čelo, flauta i glasovir, a k tome i pjevanje.¹⁶⁾ Tu svoju školu vodio je Dinčić sve do svoje smrti.

Svoj dugi period rada u svojstvu dirigenta i pedagoga Dinčić prekida na kratko vrijeme jednom koncertnom turnejom. Nakon dvadesetak go-

dina od svojih javnih koncertnih nastupa, on u rujnu 1913. opet uzima u ruke svoju violinu i organizira koncerte po Dalmaciji sve do Rijeke i Opatije. Tog puta nastupao je zajednički sa dvoje mladih umjetnika: sopranisticom Cvijetom pl. Cindro i glasoviračem Josipom Bozzottijem. Ti su njihovi koncerti imali lijep uspjeh. Svagdje se za Dinčića ističe njegova virtuozna tehnika i velika čuvstvenost, tj. one vrline koje su ga krasile već za studentskih dana, a koje glazbenika čine umjetnikom.

Završivši tu petnaestodnevnu turneju, Dinčić se opet povlači i nastavlja svoj pedagoški rad u Splitu, na svojoj glazbenoj školi. Daljnjih 12 godina svog života bavi se podukom i veoma povučeno živi.

Dinčić provodi te godine bez posebnih momenata oduševljenja. Možda je bio i nedovoljno shvaćen u svom braku, a djece nije imao. Njegov način života i rada umara ga i oduzima mu životnu radost. Zaljubljen u sve što je doista lijepo, čovjek velike osjećajnosti, dolazi u raskorak između ideala i realnih mogućnosti. Umoran, rastrojenih živaca, u nastupu jače depresije završava svoj život 19. ožujka 1925.

Splitski list »Novo doba« od 20. ožujka 1925. donio je vijest o njegovoj smrti. U toj obavijesti se navodi, da je Maestro Dinčić bio dobro poznat kao odličan violinist i učitelj muzike, te da je u gradu uživao ugled i simpatije, pa je njegova smrt pobudila opće saučešće.

Tako je taj naš daroviti violinski virtuoz završio svoj životni put u 53. godini svog života.

Dinčić je bio plemenit čovjek, tihe naravi, meditativan, senzibilan. Živio je sve više povučeno. Ljudi su ga cijenili i kao čovjeka i kao umjetnika. Akademik Jakov Gotovac govori o njemu s respektom, naziva ga profesorom i kaže da je bio ozbiljan čovjek, prilično povučen već u mlađim danima, a odličan violinist.¹⁷ Profesor Karaman također ističe njegovu plemenitost. I prof. Frontali spominje tu njegovu karakteristiku.

Valja reći da je Dinčić bio inače veliki poklonik talijanske glazbe i kulture uopće. To oduševljenje razvilo se kod njega vjerojatno upoznavanjem tih područja ljudskoga duha tijekom studija i boravka u Italiji. On ga je zadržao sve do konca svog života.

Dinčićeve odlične umjetničke kvalitete uočljive su već iz prethodnog izlaganja, a još više dolaze do izražaja u prikazu njegove koncertne djelatnosti i njegove skladateljske aktivnosti, koje su u slijedu opisane. On je u prvom redu violinski virtuoz, ali je inače potpun, svestran glazbenik. Djelovao je kao kompozitor, dirigent, orguljaš, pratilac na glasoviru solista pjevača i svirača, ravnatelj koncerta, pedagog. Sveučilišni profesor dr. Ante Vukas sjeća se, da su se često poznavatelji muzičke umjetnosti obraćali Dinčiću za mišljenje.

Najdulji period svog života posvetio je Dinčić pedagoškom radu. Veoma velik broj mladih ljudi stjecao je kod njega znanje o glazbi. Među njegovim učenicima nalaze se istaknuti umjetnici i znanstvenici. Skladatelj akademik Jakov Gotovac kao đak gimnazije učio je kod njega violončelo. Skladatelj Ivo Tijardović u to isto vrijeme učio je violinu. Gusle su kod njega učili i profesor glazbe Srećko Karaman, sveuč. prof. dr. Ante Vukas, liječnik, Frano Foretić, viši činovnik i istaknuti violinist amater, te drugi ugledni ljudi.

U popularno pisanoj biografiji Jurice Kerblera o Ivi Tijardoviću¹⁸⁾ spomenuto je, da je Tijardović polazio nastavu muzike kod prof. Hatzea i Dobronića, ali najčešće kod Meneghella. Kerbler navodi da je Tijardović znao reći: »Hatze, Meneghello i Dobronić uvijek su me upućivali na narodni melos kao nepresušni izvor za kompozitora. Njihov je »moto« bio da se veza s rodnim tlom ne smije nikada izgubiti«. Takvo je stajalište posebno karakteristično za Meneghella Dinčića.

Treba spomenuti i oblik Dinčićeva prezimena.

S početkom koncertiranja u našoj domovini ime Armanda Meneghella navodi se u javnim glasilima uz dodatak Dinčić. Jednako tako njegov brat Virgil, akademski slikar, uza svoje prezime stavlja hrvatski dodatak Dinčić. Međutim, u matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih za Armandu nije nigdje proveden taj dodatak. Čak i u matici vjenčanih za njega stoji, da bračni drugovi prigodom zaključenja braka uzimaju prezime Meneghello.

Dr Antun Goglia u svom kratkom prikazu Armandova života i rada, a temeljem osobnog razgovora s njime 1892. godine, piše da je Armando uza svoje obiteljsko ime uzeo dodatak Dinčić.¹⁹⁾ Značilo bi da je baš on, a valjda po njemu i malo mlađi brat Virgil, počeo pisati svoje prezime kao Meneghello Dinčić, što se je neposredno prihvatilo. Međutim, oni se valjda nisu pobrinuli da zatraže službenu promjenu odnosno dopunu svog prezimena, pa ona nije provedena u matičnim knjigama.

Što se tiče Dinčićevog osobnog imena, ono je u maticama navedeno u obliku Armando. Pišući o njemu, hrvatske novine često navode u nominativu njegovo ime u obliku Armand. To čini i njegov prijatelj prof. Karaman, spominjući ga.

DINČIČEVI KONCERTNI NASTUPI

Armando Meneghello Dinčić nije poslušao savjet svog učitelja, nije se posvetio koncertnoj karijeri. Koliko god je volio violinu, uza sva priznanja koja je stekao već tijekom studija i neposredno iza toga, želio se je ipak vratiti u svoj Split i tamo živjeti. U Splitu, međutim, nije mogao živjeti od koncertnih nastupa, već se prihvaća dirigiranja, sviranja orgulja u prvostolnici i pedagoškog rada.

O njegovoj koncertnoj djelatnosti nemamo još potpune podatke, ali oni već dosad prikupljeni pokazuju njihovu veličinu izvanredna guslača, a baš ta njegova aktivnost prvenstveno nas zanima.

Kao prvo nalazimo da je u rujnu 1891. održan u Splitu koncert, na kome je nastupio orkestar »Narodne glazbe« s dirigentom Vjekoslavom Rosenbergom Ružićem. Na koncertu je nastupio i Armando Meneghello, kojega je na klaviru pratio imenovani ravnatelj orkestra.

Meneghello, koji je tada još polazio glazbenu školu u Pesaru, izveo je tri skladbe: De Bériotov VII. koncert u G-duru, Tartinijevu sonatu »Đavolji ćurlik« i Vieuxtempsov »Hommage à Paganini«. Pisac osvrta na koncert u listu »Narod« broju 79 od 2. X 1981. navodi da je Dinčić najbolje uspio u Bériotovom koncertu, gdje je izvođeci drugi stavak »Andante« u h-molu »izazvao svojim čuvstvenim i toplim izvođenjem pravu buru pljeska«. Druge dvije kompozicije dale su mladom koncertistu priliku da pokaže svoje napredovanje u tehničkom pogledu. On još nije potpun

umjetnik, ali se njegovo glazbeno shvaćanje sve više obogaćuje, pa će on uz dobru školu i veliku marljivost postići ciljeve za kojima teži.

Pisac osvrta navodi nadalje, da koncert nije bio onako posjećen kako je to uistinu zaslužio g. Meneghello i program njegova koncerta. On spominje da je demonstrativno bila odsutna ona publika, koja je pripadala tzv. talijanskoj stranci. Pisac zaključuje da se takva demonstracija ne može razumjeti, a takvo ponašanje da može biti samo kod ljudi, koji ne shvaćaju ni ljepotu ni umjetnost, već imaju srce zaslijepljeno mržnjom.

Uoči završetka svojih studija, o Duhovima 1892. godine dana 21. svibnja, Meneghello Dinčić sudjelovao je na koncertu priređenom za svečanu posvetu »Zorin-doma« u Karlovcu. Naime, Hrvatsko pjevačko društvo »Zora«, osnovano još godine 1858, izgradilo si je vlastitu zgradu i priredilo tada svečanu posvetu svog doma. Uz druge izvođače sudjelovao je na koncertu i Armando. Izveo je »Fantaziju na popularne slavenske teme« Henryja Vieuxtempa, koju je pripremao za svoj diplomski ispit na konzervatoriju. Tom prilikom je nakon koncerta razgovarao s njime dr Antun Goglia, njegov prvi biograf, koji je toj svečanosti također pristupovao. On je tada Dinčića upoznao i izravno doznao osnovne podatke o njemu. I kasnije se je dr Goglia za njega zanimao.

Završivši briljantno svoje studije na konzervatoriju u Pesaru u kolovozu 1892, Meneghello Dinčić poduzima u mjesecu studenome iste godine koncertnu turneju. Započinje je koncertom u Splitu, a zatim koncertira u Zadru, pa u Zagrebu, Karlovcu i drugdje, uvijek s najvećim uspjehom.

U Zagrebu su interes i oduševljenje publike bili tako veliki, da je Dinčić održao čak tri koncerta: 21, 26. i 30. studenoga 1892. List »Agramer Zeitung« u svom broju 266 od 21. XI 1892. najavio je prvi Dinčićev koncert i govori o Dinčiću kao o violinskom virtuozu, koji je u Italiji već stekao slavu. Na prvom koncertu sudjelovala je kao solist i glasoviračica Laura Fein svojim točkama programa. Dinčića je na svim trima koncertima pratio mo. Nikola Faller, glasovirač, dirigent i vrijedni direktor Opere u Zagrebu. On je baš prethodne dvije godine od 1889. do 1891. proveo u Splitu kao dirigent »Zvonimira«, orguljaš prvostolnice, učitelj pjevanja u gimnaziji i kapelnik »Narodne glazbe«.

Za te koncerte pripremio je Dinčić slijedeći program:

- Charles De Bériot: VII. koncert u G-duru, op. 76
- Henry Vieuxtemps: I. koncert u E-duru, op. 10
- Henry Vieuxtemps: Fantazija na popularne slavenske teme, op. 21
- Giuseppe Tartini: Đavolji ćurlik, sonata u g-molu
- Joachim Raff: Cavatina, op. 85
- Pier Adolfo Tirindelli: Burlesque
- Nicosia: Adagio i Scherzo

i više manjih skladba.

Svi su zagrebački listovi hvalili Dinčića kao osobitog umjetnika. List »Obzor«, pišući o tim koncertima, isticao je veliku vještinu Meneghella i naglasio da sigurno u Zagrebu nisu ikada čuli tako vještog virtuozu na guslama.²⁰⁾

Zasad nam nije poznato koje je sve gradove (osim Zadra, Zagreba i Karlovca) Dinčić posjetio na toj svojoj turneji nakon koncerta u Splitu.

Iza toga nalazimo da je Dinčić koncertirao u Genovi.

Palača Gasparini u Genovi često je bila sastajalište umjetnika i mjesto izvođenja odlične glazbe pred članovima te aristokratske obitelji i biranom publikom njenih uzvanika. I naš Armando Meneghello Dinčić imao je čast da bude pozvan sa strane domaćina da još s nekim glazbenicima nastupi u petak 7. travnja 1893. pred biranim skupom aristokrata i inteligencije. Lokalne novine izvijestile su o tom nastupu, jer su svi koncerti Gasparini budili uvijek najveću pozornost, Pisci osvrta mnogo hvale izvođače. Tako list »Corriere mercantile« od 8. travnja 1893. govori o najblijantnijem i najzanimljivijem koncertu Gasparini one sezone. Za violinista Meneghella i violončelista Mancinija kaže, da su ti odlični izvođači bili nagrađeni toplim pljeskanjem. A onda nadodaje: »Meneghello, od kojega je naročito zatražen 'bis', čarobno je odsvirao 'Burlesku' Tirindellija«. U listu »Caffaro« od 9. travnja 1893. kritičar kaže: »Moje najiskrenije pohvale gospodi Meneghellu, Manciniju i Raggio-u, violinist prvi, violončelist drugi, a treći glasovirač, koji znadoše istaknuti svoju individualnu darovitost u krasnoj izvedbi svojih pojedinačnih komada, za neke od kojih je zatraženo da se opetuju. Oni su zatim izveli uz veliku zajedničku uigranost i rijetko majstorstvo veoma težak Beethovenov trio u c-molu, omogućivši da se maksimalno uživa u izvrsnoj glazbi toga vrhunskog skladatelja. Zato su ubrali obilje odobravanja oduševljenog slušateljstva.«

Treba spomenuti da je tom koncertu prisustvovao i veliki violinski virtuoz Ernesto Camillo Sivori (1815—1894), Paganinijev učenik, a da Meneghello nije znao za njegovo prisustvo. Po završenom koncertu pristupi mu Sivori, predstavi se i stade ga pred drugima obasipati pohvalama. Pozove ga zatim da ga sutradan posjeti. Slijedećeg su dana u Sivorijevom stanu svirali i jedan i drugi virtuoz, a Sivori reče Dinčiću da je sretan što ga je upoznao, njega, tako odličnog guslača. Poklonio mu je tom zgodom i svoju fotografiju s laskavim riječima posvete.²¹⁾

Oko dva mjeseca kasnije nalazimo da je Dinčić nastupio u svom Splitu. Vraćajući se u lipnju 1893. iz Dubrovnika s otkrića spomenika Ivanu Gunduliću, izletnici iz Zagreba i gornjih krajeva Hrvatske (u novinama navedeno: »iz Banovine«) upriličili su u Splitu nastup pjevačkog društva »Kolo« u novosagrađenom kazalištu. Za to kazalište se smatralo da mu tada po ljepoti i veličini nema ravnja u Hrvatskoj ni daleko izvan njenih granica (sadašnje zagrebačko kazalište tada još nije postojalo). Tom prilikom nastupili su također mješoviti i ženski zbor splitskog pjevačkog društva »Zvonimir« i Armando Meneghello Dinčić.

List »Narod« br. 49 od 30. lipnja 1893. donosi osvrt na taj posjet izletnika Splitu i na priredbu u kazalištu. U osvrtu se navodi da je »prof. Armando Meneghello Dinčić iz naklonosti odgudio na svojim guslama Nerudinu »Sérénade slave« i Rossijev »Souvenir de Agram«. Pisac kaže da su svi jedino požalili što te dvije kompozicije nisu dulje potrajale. Publika da je nagradila mladoga ali tako vrsnog umjetnika aplauzom, koji nije bio prigodan, već namijenjen samom umjetniku.

Iza tog Dinčićevog nastupa ne nalazimo zasad podatke o eventualnim drugim njegovim koncertnim nastupima sve do godine 1913. Tek tada on poduzima jednu koncertnu turneju. Zanimljivo je da on nakon toliko

godina dirigentske, orguljaške i pedagoške djelatnosti ponovno uzima svoju violinu da bi nastupao pred publikom. Tada je već bio navršio 40 godina života. Bio je, istina, u naponu svoje snage, ali se nije bavio kontinuiranom koncertnom djelatnošću. Treba reći da je on za sebe stalno svirao, a više puta i za uski krug svojih prijatelja i viđenih ljudi. Imao je velik stan u centru Splita u palači Gilardi (kasnije obitelji Gazzari). Tu je u svom lijepom salonu od puta do puta priređivao koncerte za zatvoreni krug izabranih slušatelja. To je, međutim, ipak nešto drugo nego koncertiranje za široku nepoznatu publiku raznih sredina.

Turneju organizira tog puta zajedno sa dvoje mladih umjetnika: sopranisticom Cvijetom pl. Cindro i glasoviračem Josipom Bozzottijem.

Mogli bismo se pitati: što je potaklo maestra Dinčića, da opet nastupi kao violinski virtuoz? Teško je reći. Nešto u tom pogledu ipak doznajemo iz »Narodnog lista«, glasila za interese hrvatskog naroda, koji je izlazio u Zadru i to iz broja 71 od 3. rujna 1913. Neki Armandov bliski prijatelj, sakriven pod inicijalom - n -, najavljuje tu njegovu turneju. On piše da je odavna nagovarao umjetnika, sigurno »najboljeg jugoslavenskog violinista«, da priredi nekoliko koncerata po našoj domovini. Međutim, Armando to nije prihvaćao, jer je čedan i nenametljiv, čovjek koji ne teži za slavom. On je povučen čovjek, kaže pisac, koji uživa sam u svom sviranju u svom domu, vabeći divne tonove iz svojih skupocjenih gusala.²²⁾ Sad je pisac članka, međutim, doznao da je Dinčić ipak odlučio stupiti pred publiku. On se tome raduje i siguran je da će »umjetnik začarati svakoga, koji ga čuje, a sebe proslaviti«.

Za tu turneju Dinčić je sa svojim suradnicima pripremio slijedeći program:

— Charles De Bériot:	VII koncert u G-duru, op. 76 violina A. M. Dinčić
— Bedrich Smetana:	Prodana nevjesta (Ah, teški jad...) sopran C. pl. Cindro
— Antonio Bazzini:	Elégie — violina A. M. Dinčić
— Max Reger:	Rapsodie, op. 24, br. 6 glasovir J. Bozzotti
— Gaetano Donizetti:	La Favorita (Oh, mio Fernando...) sopran C. pl. Cindro
— Niccolò Paganini:	Mosè varijacije za violinu na jednoj žici — A. M. Dinčić
— a) Blagoje Bersa:	Robinjica
— b) A. Meneghello Dinčić:	Tužna pjesma iz opere Povratak
— c) A. G. Rubinstein:	Asra
— d) Franz Abt:	Laku noć sopran C. pl. Cindro
— Streleczyk:	Mephisto-vals glasovir J. Bozzotti
— Giuseppe Verdi:	La forza del destino (Madre, pietosa Vergine...) sopran C. pl. Cindro
— a) František Neruda:	Berceuse slave d'après un chant polonais
— b) Franz Drdla:	Sérénade
— c) Simonetti:	Madrigale
— d) Henryk Wieniawski:	Obertass-mazurka violina A. M. Dinčić
— Ciro Pinsuti:	Il libro santo — romanca za sopran, violinu i glasovir A. M. Dinčić, C. pl. Cindro i J. Bozzotti

Koncertna turneja započela je u Trogiru, rodnom mjestu glasovirača Bozzottija. »Narodni list« iz Zadra u broju 72 od 6. rujna 1913. piše o tom koncertu i za Dinčića kaže, da je pokazao izvanrednu vještinu, tehniku i čuvstvo i u najtežim prijelazima. Dvorana da je bila dupkom puna, a publika da je odobravalala osobito pjevanju romanci iz opere »Povratak« maestra Meneghella Dinčića, koju je sopranistica morala opetovati. Trogirskoga Općina nadarila je umjetnike.

U Splitu su umjetnici postigli velik uspjeh.²³⁾ Za Dinčića se u osvrtu kaže da je već prvom točkom, Bériotovim koncertom, zanio publiku. Osjetilo se odmah da to svira velik umjetnik. Sve je svoje komade izveo savršenom tehnikom i preciznošću. Izazvao je veliko oduševljenje, posebno preteškim Paganinijevim djelom na jednoj žici. Naš se narod zbilja može ponositi takvim guslačem.

Za sopranisticu Cindro pisac osvrtu kaže da je cijelu večer bila veličanstvena. Najveći uspjeh postigla je »Tužnom pjesmom« iz opere »Povratak« maestra Meneghella Dinčića, koju je na sveopći zahtjev morala opetovati.

Konstatira nadalje, da mladi Bozzotti, svršeni konzervatorist, prati veoma dobro na glasoviru, a »Mephisto-valse« da je odigrao veoma dobrom tehnikom.

U svom broju 74 od 13. rujna piše »Narodni list« o koncertu održanom u Korčuli, poslije velikog uspjeha u Mostaru. Izvjestitelj navodi da je i taj koncert u Korčuli sjajno uspio. Umjetnici da su zatim prosljedili za Rijeku, Opatiju i Trst.

U Rijeci su naši umjetnici nastupili u »Narodnoj čitaonici« u subotu 13. rujna, a sutradan 14. rujna u »Casino des étrangers« u Opatiji. O koncertu u Rijeci, kome je na žalost prisustvovalo malo ljudi, izvjestitelj navodi u »Riečkom novom listu« od 14. IX 1913, da je Meneghello Dinčić, poznati učitelj glazbe u Splitu, predstavnik dobre stare talijanske škole violine. S lijepom tehnikom čuvstveno svira. Ima lijep veliki ton i osobito dobru tehniku gudala.

Pisac hvali sopranisticu Cindro, za koju kaže da ima lijepu budućnost operne pjevačice. Bozzotti pak raspolaže sjajnom tehnikom i izvršno prati.

Opširniji je osvrt na koncert održan u Opatiji u »Riečkom novom listu« od 16. rujna. Dinčić je već prvom točkom svog programa, Bériotovim koncertom, osvojio publiku. Uza sjajnu tehniku kod njega veliku ulogu igra čuvstvo. On ulijeva u gusle svu svoju umjetničku dušu. Počevši od Bazzinijeve »Elegije« još je poraslo oduševljenje publike, a umjetnik je zadivio prisutne izvodeći svojom savršenom tehnikom Paganinijevog »Mojsija« na samoj jednoj žici. Ostavio je duboki dojam pravog umjetnika.

Sopranistica Cindro iznenadila je u prvi mah svojim hrvatskim pjesmom tuđinsku publiku, koja je u Opatiji bila u velikoj većini. Međutim, rijetko se čuju interpretacije s toliko čuvstva i osjećaja. Kad je otpjevala »Tužaljku« iz Meneghello-Dinčićeve opere »Povratak«, uručena joj je kita cvijeća s trobojnom vrpcom. Gđica Cindro ima veliku budućnost operne pjevačice. Bozzotti, koji ima tek 20 godina, s mnogo je shvaćanja pratio maestra Dinčića i gđicu Cindro, a grandioznom tehnikom izveo je »Mephi-

sto-valcer«. Koncert je u duši svih prisutnih ostavio trajan i ugodan dojam, kaže pisac novinskog članka.

Iz Opatije je Dinčić sa svojim suradnicima imao ići u Trst. Zagrebačke »Novosti« br. 251 od utorka 16. rujna donijele su obavijest svog dopisnika iz Trsta od 12. rujna o »koncertu hrvatskih umjetnika«, koji se ima održati 15. istog mjeseca u kazališnoj dvorani »Narodnog doma« u Trstu. Međutim, koncert u Trstu nije održan. Isti dopisnik zagrebačkih »Novosti« javlja svom listu 17. rujna, da nije došlo do zakazanoga koncerta. Na urečeni sat da se sabrao u dvorani lijep broj naše inteligencije, ali da se umjetnici nisu pojavili, a uopće nisu javili da ne mogu doći. Takvo ponašanje izazvalo je oštre opravdane komentare. To doista začuđuje. Iz kojega razloga nisu Dinčić i njegovi suradnici došli u Trst da održe svoj koncert predviđen programom njihove turneje? Zbog čega su odustali, što im se dogodilo. Zašto nisu makar u zadnji čas javili organizatorima i opravdali svoju spriječenost da koncertiraju? Zasad o tome ništa ne znamo, a možda se to ni neće doznati.

Iza Opatije oni koncertiraju u Zadru. Iz »Narodnog lista« br. '76. od 20. rujna doznajemo da su 17. rujna održali koncert u Zadru, u Hrvatskoj čitaonici. Pisac osvrta iznosi svoje mišljenje, da je program bio preobilat, dok je nedostajalo moderne glazbe. On navodi da se je najviše svidjela sopranistica Cindro. Za Dinčića kaže da je dobar violinski virtuoz. Žali, međutim, što Dinčić nije izvodio »novije komade, kojima bi bio više zadovoljio publiku i bolje pokazao svoju umjetnost«. Javnosti se ipak koncert veoma svidio, a prostorije su bile prilično pune uza svu vrućinu koja je tada vladala.

Na taj koncert osvrnuo se i zaderski list »Hrvatska kruna« u svom broju 76 od 20. rujna 1913. Pisac osvrta mnogo hvali umjetnike i analizira izvođenje pojedinih točaka programa. Za maestra Dinčića kaže da je iznenadio svojom vještinom i da je pravi virtuoz. Spominje njegovu čistoću intonacije, preciznost flažoletnih tonova i točnost »pizzicata« desnom i lijevom rukom. Naročito je čuvstveno odsvirao Nerudinu »Berceuse slave« i Drdlinu »Serenadu«. Teškom »Mazurkom« Wieniawskoga oduševio je slušateljstvo. Veliku je vještinu pokazao u Paganinijevom »Moj-siju« na jednoj žici, kojim se djelom ranije dičio virtuoz Sivori, Paganinijev đak, dok nije zablistao na obzorju naš Krežma. Pisac izražava želju da se i novi virtuoz Meneghello posveti koncertiranju, kako mu je savjetovao učitelj, i da ide stopama Franje Krežme, te proslavi i sebe i svoju domovinu. Za gđicu Cindro pisac navodi, da je zanjela slušatelje svojim krasnim pjevanjem. Ona je morala opetovati ariju iz Verdijeve opere »Moć sudbine«, Bersinu »Robinjicu« i »Tužnu pjesmu« iz Dinčićeve opere »Povratak«. Baš ta zadnja pjesma na osobit se je način svidjela. Njome je krasno pogođen duh naše narodne glazbe. Evala Meneghellu i gđici Cindro, koja je onako čuvstveno i lijepo otpjevala upravo »Tužnu pjesmu«! — kaže pisac osvrta. Dostojnog pratioca našlo je to dvoje umjetnika u mladom Bozzottiju. On je pak zadovoljio slušateljstvo svojom briljantnom tehnikom u izvođenju svojih dviju solističkih točaka. Pokazao je lijepo razvijeno čuvstvo i osjećaj za glazbu. Pisac završava svoj osvrt zahvaljujući još jednom izvođačima na pruženom umjetničkom užitku.

Da li su Dinčić i njegovi suradnici vraćajući se kući nakon Zadra posjetili još neki naš grad osim već navedenih (Trogira, Splita, Mostara, Korčule, Rijeke i Opatije), nije nam zasad poznato.

Tko zna kako je maestro Dinčić doživio tu turneju, da li je njome bio zadovoljan, da li su nastupi po njegovoj ocjeni postigli uspjeh koji je očekivao? O tome, na žalost, nemamo nikakvih podataka. Njegovo je sviranje još uvijek bilo virtuozno i k tome veoma čuvstveno. Usudio se čak izvoditi Paganinija u varijacijama na jednoj žici, što i danas predstavlja kamen spoticanja za mnoge dobre guslače. Iz svih navedenih osvrtu na koncerte idu pohvale njegovu sviranju. Primjedba iz »Narodnog lista« u Zadru, da nije izvodio moderniju glazbu, nije na mjestu. Moglo bi se eventualno prigovoriti jedino tome, što je izvodio koncert De Bériota, kojim je nastupao već 1891. godine. Taj koncert češće izvode napredniji đaci glazbenih škola na godišnjim produkcijama. Dinčiću se vjerojatno dopadao njegov lijepi srednji stavak »Andante tranquillo« pisan u h-molu, koji je mogao posebno odgovarati njegovoj sjetnoj naravi. Na koncertu u Splitu, a možda i u drugim mjestima, Dinčić ispušta prvi stavak koncerta i započinje sviranje baš tim drugim polaganim dijelom. Zato i osvrti kažu da je izvođač već prvim tonovima oduševio prisutnu publiku, dakle baš ljepotom tog polaganog stavka i svojom čuvstvenošću.

Iza te turneje, koliko je poznato, Meneghello Dinčić više ne nastupa solistički kao violinist. Povlači se opet u svoju izoliranost i bavi se samo pedagoškim radom do kraja svog života.

DINČIĆEVA SKLADATELJSKA DJELATNOST

Armando Meneghello Dinčić bio je violinski virtuoz. Međutim, mada kompozicija na muzičkim naukama u Italiji nije bila glavni predmet njegova studija, bavio se i skladanjem. Koliko je dosad poznato, komponirao je operu »Povratak«, neke instrumentalne i vokalne skladbe.

Najveće njegovo djelo je opera »Povratak«, napisana prema drami Srđana Tucića.²⁴ Treba spomenuti da je na toj istoj osnovi operu istog naslova skladao i drugi Splitsanin — maestro Josip Hatze (1879—1959). Hatze je bio šest godina mlađi od Dinčića, a studirao je također u glazbenoj školi (kasnije konzervatoriju) »G. Rossini« u Pesaru. Njegov glavni predmet bila je baš kompozicija, a učitelj te discipline bio mu je veliki operni skladatelj Pietro Mascagni, autor verističke opere »Cavalleria rusticana« i drugih.

Moglo bi se pretpostaviti da je ta atmosfera talijanskog verizma utjecala i na našeg Dinčića, pa je posegnuo za tekstom Srđana Tucića kao i Hatze.

Hatzeova opera prikazana je u Zagrebu 1911. godine i značila je važan prilog hrvatskoj scenskoj glazbi. To je bila ujedno prva opera u nas pisana u verističkom stilu.

Dinčić je svoju operu, prema sjećanju akademika Gotovca, napisao poslije Hatzea, ali ne znamo kakve je karakteristike imala. Opera nije doživjela izvedbu, ali znamo da je njena »Romanca« odnosno »Tužna pjesma« pjevana na koncertnom podiju. Nju je sopranistica Cvijeta pl. Cindro

pjevala na svom koncertu 6. listopada 1912. u Općinskom kazalištu u Splitu. Kao što je već navedeno, i za koncertne turneje koju je Dinčić po-
duzeo 1913. godine Cvijeta Cindro imala je tu pjesmu na programu. Novin-
ski osvrti kažu da je odobravanje publike za tu skladbu bilo živo, pa ju
je ona morala i opetovati.

Profesor glazbe pok. Srećko Karaman navodi da je partitura Dinčićeve
opere poslije autorove smrti ostala u posjedu njegove supruge. Danas nije
poznato, gdje se ona nalazi.²⁵⁾

Da li je Dinčićeva operna glazba imala značajke verizma ili ne, nije
poznato. Naš veliki operni skladatelj Jakov Gotovac sjećao se da je
Dinčić komponirao tu jednočinku, a izrazio je želju da bi rado vidio njenu
partituru, kad bi se pronašla. Pretpostavljao je, međutim, da je opera
pisana potpuno u talijanskom duhu.²⁶⁾ Iz osvrta na koncert u Zadru, iza-
šlog u »Hrvatskoj kruni«, proizlazi naprotiv, da je izvedenom »Tužnom
pjesmom« iz te opere »krasno pogođen duh naše narodne glazbe«. Samo
analizom cijele partiture mogao bi se izreći sud o tom djelu.

Toliko o toj Dinčićevoj operi.

Kako je spomenuto, već godine 1885, kad mu je dakle bilo svega 12
godina, skladao je Dinčić »Polku Bulat« za glasovir. Ona je čak tiskana
u Trstu u izdavačkoj kući Schmidl. Jedan primjerak »Polke« nalazi se
navodno u arhivu bivšeg društva »Zvonimir«.²⁷⁾

Kasnije, po svoj prilici nakon završenih studija u Italiji, vjerojatno za
vrijeme njegove glazbene djelatnosti u Splitu, Dinčić sklada mazurku
»Uspomena N. P. Blažekovića u hrvatskom Splitu«, koju je — uz druge
rodoljubne skladbe — na svojim koncertima izvodila Narodna glazba.²⁸⁾

U programu Velikoga koncerta sopranistice Cvijete pl. Cindro, gdje je
»ravnatelj koncerta« i pratilac na glasoviru osim u jednoj točki bio »Mae-
stro Armand Meneghello«, a koji je koncert održan u Općinskom kazalištu
u Splitu 6. listopada 1912, nalazimo da se je izvodila i Meneghellova sklad-
ba »Šala«, pisana za violinu uz pratnju klavira.²⁹⁾

U arhivu bivšeg pjevačkog društva »Zvonimir« nalazi se navodno i
jedna Dinčićeva »Elegija« za violinu i glasovir.³⁰⁾

Samo toliko zasad znademo o Dinčićevim instrumentalnim kompozi-
cijama.

O vokalnim djelima nalazimo slijedeće podatke.

Dr. Antun Goglia, koji je prvi makar kratko sustavno napisao o
Armandu Meneghellu Dinčiću, spominje da je 1904. godine na putu u
Dubrovnik Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« priredilo 21. svibnja kon-
cert u Općinskom kazalištu u Splitu. Na tom koncertu sudjelovao je i
mješoviti zbor Hrvatskog pjevačkog društva »Zvonimir« pod ravnanjem
Meneghella Dinčića i izveo njegove »Četiri hrvatske narodne pjesme«.³¹⁾
Mogle bi to biti kompozicije za mješoviti zbor, koje su sačuvane u glazbe-
nom arhivu »Zvonimira« i to: »Vino pije Dojčin Petar«, »Smilje brala«, »Na
obali na vrbovih lančićih« i »Lijepa Pava u kovilju spava«, pisane na
hrvatske narodne napjeve. Osim tih četiriju skladbi za mješoviti zbor u
arhivu »Zvonimira« nalazi se i Dinčićeva »Molitva« za muški zbor.³²⁾
Prema jednoj još neprovjerenj vijesti, u istom arhivu nalazi se šest Din-
čićevih narodnih pjesama, pa bi bile još dvije povrh gore navedenih
četiriju.³³⁾

Zna se također, da je Dinčić uglazbio pjesmu prof. Josipa Barača »Živoj Vodi«, napisanu 1904. godine. Ta je pjesma posvećena naselju Kruč (Acquaviva Collecroce) u Moliseu u Italiji, gdje od bijega pred Turcima žive Hrvati više stoljeća. Danas se traga za tom pjesmom, koju bi molizanski Hrvati živo željeli imati, kao neku vrstu svoje himne.³⁴⁾

ZAKLJUČAK

Dogodilo se više puta u povijesti umjetnosti, pa tako i glazbe, da su neki umjetnici i njihova djela pali potpuno u zaborav. Neki su tek mnogo kasnije ponovno otkriveni, pa je njihova veličina tek tada došla do punog izražaja, da bi im se onda trajno odredilo mjesto u umjetnosti i kulturi.

Kod Armanda Meneghella Dinčića ne radi se o umjetniku iz prošlih vjekova, a ipak je nad njegovim umjetničkim djelovanjem pao mrak zaborava. Štošta je na to utjecalo: i njegova tiha narav, koja nije težila za isticanjem, i opće prilike, u kojima je živio, pa i obiteljske prilike, koje ga — kako izgleda — nisu stimulirale na uspjeh a niti po njegovu nestanku pridonijele čuvanju uspomene na njega kao istaknutog violinista i glazbenika.

Njegovo ime nismo mogli naći ni u kojem leksikonu ni enciklopediji glazbe, sve do nedavnog objavljivanja Leksikona jugoslavenske muzike.³⁵⁾ Dakle, kako onda doznati o virtuoznosti njegova koncertiranja koncem prošlog i početkom ovog stoljeća.

Dosad sve skupa malo znademo o Armandu Meneghellu Dinčiću. Trebalo bi dalje marljivo tragati, pa bi se možda moglo doći do novih vrijednih podataka o njegovoj umjetnosti sviranja i njegovim kompozicijama. Bilo bi to vrijedno, jer ličnost tog našeg dosad nepoznatog umjetnika to u istinu zaslužuje.

Ovaj prikaz njegova života i rada, koji može poslužiti kao okosnica za daljnja istraživanja, samo je znak divljenja Dinčićevoj virtuoznosti i čuvstvenosti, talentu i marljivosti, skromnosti i oduševljenju za ljepotu glazbe. Istovremeno je i težnja da se jedan veliki hrvatski violinist izvuče iz tame zaborava.

BILJEŠKE:

- 1) Vlaho Bukovac: »Moj život«, izdanje »Književnog juga«, Zagreb, za štampu priredio Božo Lovrić, predgovor napisao Ivo Vojnović, na Kraljevo 1918.
- 2) Vera Kružić-Uchytil: »Vlaho Bukovac — Život i djelo«, Matica Hrvatska, Zagreb 1968.
- 3) Prof. Srećko Karaman — pismo od 10. III 1966. piscu ovog prikaza.
- 4) Ivan Bošković: »Odjek pobjede narodnjaka iz g. 1882. u splitskom glazbenom životu« u knjizi »Hrvatski narodni preporod u Splitu«, »Logos«, Split 1984.

- 5) Podaci dobiveni od Konzervatorija u Pesaru.
- 6) List »Hrvatska«, Zagreb, br. 199 od 1. XI 1892 i »Narodni list«, Zadar, br. 71 od 3. IX 1913.
- 7) »Hrvatska«, Zagreb, br. 199 od 1. studenog 1892.
- 8) Prof. Srećko Karaman — pismo od 19. X 1967. piscu ovog prikaza.
- 9) Odgovor kazališta »La Scala« piscu ovog prikaza glasi, da ono nije uspjelo naći podatke o Meneghellu. Međutim, doznaje se da je ogromno arhivsko gradivo, sakupljeno kroz 200 godina postojanja Kazališta, danas nesređeno, pa se ne može uopće iskoristiti.
- 10) »Narodni list«, Zadar, br. 71 od 3. IX 1913.
- 11) Ibidem.
- 12) Ivan Bošković: navedeno djelo.
- 13) Ibidem.
- 14) Dr Antun Goglia: »Strani violinisti u Zagrebu«, separat iz »Sv. Cecilije«, Zagreb 1944.
- 15) Ibidem.
- 16) Prof. S. Karaman — pismo od 10. III 1966. i pismo mr Nikole Buble od 11. IX 1984. piscu ovog prikaza, te članak Smiljane Radoičić-Kraljević: »Prilog proučavanju muzičkog odgoja i obrazovanja u Splitu« u časopisu »Kulturna baština« br. 7—8 iz 1978, Split.
- 17) Jakov Gotovac — pismo od 27. I 1981. i naknadni razgovor s piscem ovog prikaza.
- 18) Jurica Kerbler: »Ivo Tijardović — Šjor Ivine vedre note«, NIŠRO »Prosvjeta«, Bjelovar 1979.
- 19) Dr A. Goglia: navedeno djelo.
- 20) Ibidem.
- 21) »Narodni list«, Zadar, br. 71 od 3. IX 1913.
- 22) Iz lista »Hrvatska kruna«, Zadar, br. 76 od 20. IX. 1913. doznajemo, da je Dinčić imao vrijednu violinu graditelja Francesca Ruggerija iz Cremona (1645 — oko 1720).
- 23) Prema »Riečkom novom listu« od 13. IX 1913, koji donosi izvadak kritike iz splitske »Slobode«.
- 24) Pisma prof. S. Karamana od 10. III 1966. i akademika J. Gotovca od 27. I. 1981. piscu ovog prikaza.
- 25) Isto pismo prof. Karamana kao pod 24.
Uzeto iz knjige prof. dr Krešimira Kovačevića »Hrvatski kompozitori i njihova djela«, »Naprijed«, Zagreb 1960, iz prikaza djela Josipa Hatzea, tj. baš njegove opere »Povratak«.
- 26) Iz razgovora s akademikom J. Gotovcem u njegovom stanu u Zagrebu 2. travnja 1981.
- 27) Obavijest prof. Sonje Katunarić, Split, od 17. prosinca 1982. piscu ovog prikaza.
- 28) Ivan Bošković: navedeno djelo.
- 29) Rasporod Velikoga koncerta objavljen u članku Smiljane Radoičić-Kraljević »Prilog proučavanju muzičkog odgoja i obrazovanja u Splitu«, »Kulturna baština« br. 7—8, Split 1978.
- 30) Isti izvor kao pod 28).
- 31) Dr. A. Goglia: navedeno djelo.
- 32) Ivan Bošković: navedeno djelo.
- 33) Isti izvor kao pod 28).
- 34) Članak Božane Rublek: »S one strane mora — Sa Spadanudom o sadašnjosti molizanskih Hrvata« u tjedniku »Danas« broju od 11. X 1983, te pismo mr Nikole Buble od 11. IX 1984. piscu ovog prikaza.
- 35) »Leksikon jugoslavenske muzike«, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb 1984.